

TÜRK DİLİ İLE İLGİLİ SÖZLÜKLERE GENEL BİR BAKIŞ VE GÜNÜMÜZ İLKÖĞRETİM SÖZLÜKLERİ

Ali GÖÇER

Söz, ağızdan çıkan, bir veya daha fazla heceden meydana gelen ve mana ifade eden kelime veya kelime topluluğu¹; bir düşünceyi eksiksiz olarak anlatan kelime dizisi²dir. *Sözlük* ise; bir dilin bütün veya belli bir çağda kullanılmış kelime ve deyimlerini alfabe sırasına göre alarak tanımlarını yapan, açıklayan veya başka dillerdeki karşılıklarını veren eser³; bir dile ait kelimelerin tamamının veya bir kısmının tarifleriyle birlikte, ekseriya alfabe sırasına göre toplandığı kitap, lûgat, kamûs⁴ olarak açıklanır. Bir dilin söz varlığını inceleyen dil bilgisi dalına *leksikoloji*; sözlük hazırlanması ile ilgili ilke ve yöntemler uğraşan kola ise *leksikografi* adı verilir.

Sözlükleri meydana getiren yapı taşları sözcüklerdir. Sözlüğe giren her yeni sözcükle o sözlüğün ait olduğu dil zenginleşir, gelişir ve güçlenir. Dili zenginleştirmek adına önümüze gelen her kelimeyi dile kabul edemeyiz elbette. Bunun da belli kuralları vardır. Bir dile kelime kazandırma yollarından en yaygın olanı **türetme**dir. Türetme: “bir kök veya gövdeye türetme ekleri getirerek, eskisinden farklı yeni bir kavrama karşılık olacak yeni bir kelime ortaya koymaktır”.⁵ Yalnız türetme dilde yerleşmiş kelimeler yerine değil, yeni girecek kelimeler için yapılmalıdır. Türkçemizin bünyesine uygun olarak yeni kelimelere türetme yoluyla karşılık bulur, bunun tutup tutmaması halkın yaklaşımı ve ilgisine bağlıdır. **Tarama** diğer bir kelime kazandırma yoludur. Türkçenin değişik dönemlerinde kullanılan kelimelerin tekrar aktif kullanımının sağlanması (yanıt, bodun... gibi) çalışmasıdır. **Derleme**, farklı lehçe, şive ve ağızlar-

**Türk Dili*, S.: 598, Ekim 2001, s. 388-403.

¹ D. Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, Birlik yayımları, Ank, 1982, 2s 905.

² *Türkçe Sözlük*, TDK yay., Ank-1988, C: 2, s. 1335.

³ *Türkçe Sözlük*, TDK yay., Ank.-1988, C: 2, s. 1338.

⁴ D. Mehmet Doğan, *age.*, s. 906.

⁵ Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, “Birleşik Kelime ve Yazılışları Üzerine”, *Türk Dili*, S.:507, s. 181.

da yer alan Türkçe kökenli kelimeler derlenerek yazı diline kazandırılmasıdır. **Ödünçleme** yabancı dillerden kelime alma demektir. Ödünçlenen kelimelere Türkçe karşılıkları bulunur ve zamanında tasfiye edilirse sağlıklı bir yöntemdir. **Birleştirme** bilgisayar, buzdolabı... gibi iki kelimenin birleştirilmesi yolu ile kelime kazanma işidir. Bir başka kelime kazanma yolu **kalıplaşma**dır. Zeynep Korkmaz kalıplaşma konusunda şu ifadelere yer vermektedir: “*Kalıplaşma gözde (gözde olan insan=sevgili), güzün (güz ile=güz mevsiminde), komşu (<kon-uş-u:karşılıklı veya bir arada konarak yerleşen) örneklerinde görüldüğü üzere fazla işlek değildir*”.⁶ Bütün bu yollarla elde edilen kelimelerin kullanımına kazandırılmasının tek yolu bu kelimelerin sözlük yolu ile görücüye çıkmasıdır. Bu bağlamda sözlük en etkili araçtır.

Bilindiği gibi dilde sadece bir tek anlam bildiren kelime sayısı çok azdır. Genellikle kelimelerin ikiden fazla, bazılarının ise ondan fazla anlamı vardır. Toplum geliştikçe kelimeler ve onların anlamları durmadan artar. Bunun yanında arkaikleşen, eskiyen anlamlar da olur. Dilin bir gelişme çağında faal veya işlek olan anlam varyantı, başka bir devirde arkaikleşerek dilden çıkabilir.⁷ Bu durum sözlüklerin zaman zaman yeniden hazırlanıp yayımlanmasını gerektirir. Sözlükleri, gerektiği zaman yayımlanıp kullanıma sunulması, kelimelerin zaman içinde anlamını yitirip yanlış bir anlamda kullanılmasının önüne geçecektir. Bir sözlük silsilesi ile kelimeler geçmiş dönemdeki anlamlarını koruyarak aynı anlamla kullanılabilme şansını korumuş olacaktır. Dillerin söz varlıklarını koruma, gelişerek büyümelerini sağlama açısından sözlüklerin önemi büyüktür.

Bütün dillerde olduğu gibi Türkçenin söz varlığı da dilin öteki unsurlarına karşılık daha kolay değişmektedir. Türkçenin söz varlığı bir taraftan yeni sözcüklerle genişlerken, diğer taraftan bazı kelimelerin çeşitli sebeplerle ölmesiyle daralmaktadır. Türkçenin söz varlığı tarih boyunca sırasıyla az ya da çok Çince, Sanskritçe, Sogdca, Farsça, Arapça, İtalyanca, Yunanca, Ermenice, Fransızca, Almanca, Slav dilleri ve İngilizceden etkilenmiştir. Şunu da hemen belirtmek gerekir ki, Türkçe

⁶ Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, agm, s. 181.

⁷ Yunus Memmedov, “Kelimelerin Leksik ve Semantik Gelişmesi”, *Türk Dili*, S.: 509, s. 351.

de birçok dilin söz varlığına katkıda bulunmuştur.⁸ Bütün bu etkileşimin sonucunda söz varlığındaki değişme ve gelişme yeni sözlük hazırlamayı kaçınılmaz kılmaktadır.

Hazırlanan sözlüklerin düzenlenmesinde şimdiye kadar farklı yöntemler kullanılmıştır. Sözlük tertibinde uygulanan stiller arasında en yaygın olarak kullanılanı **alfabetik sıralama** (Abc sırası bakımından) şeklinde hazırlananlardır. Bir de kelimelerin yazımının ters çevrilip son harflerine göre A'dan Z'ye sıralanarak hazırlanmış **tersine sözlük** stilleri de vardır. Bundan başka ünlüler ve ünsüzler şeklinde tasnif edilenler (ünlü ile başlayanlar-ünsüz ile başlayanlar), **hece sayısına göre** tertip edilenler; **kökenine göre** kelimeleri ele alıp tertip edenler; **sözcük türüne göre** (gramatikal indeks sırası) tertip edilenler. *Kutadgu Bilig* indeksinde olduğu gibi kelimeler **isim; fiil** ana başlıkları altında ele alınıp alfabetik ve gramatikal sıraya koyarak, madde başlarını manalandırma biçiminde kendini göstermektedir. Bir başka şekil de içeriği, konusu bakımından hareket ederek tertip etmedir. Konu Sözlükleri içerikleri yönüyle: genel sözlükler, argo sözlükleri, lehçe bilimi sözlükleri, eş anlamlı-zıt anlamlı sözlükler, terimler sözlüğü, deyim ve atasözü sözlükleri, tersine sözlük, tarama ve derleme sözlükleri, belli bilim dalına ait sözlükler vb. şeklinde ayırımına tâbi tutularak hazırlanmış sözlükler mevcuttur.

Türk dilinin ilk ve en önemli sözlüğü *Divanü Lûgat-it Türk*'tür. Bu sözlük Türk Dil Kurumu tarafından tamamı dört cilt hâlinde yayımlanmıştır. Eserin ilk üç cildi tercümesi, dördüncü cildi ise dizinini oluşturmaktadır. İlki 1941 yılında, ikincisi 1985 ve üçüncüsü de 1992'de olmak üzere üç baskısı Türk Dil Kurumu tarafından yapılmıştır. Zamanının Türk Dil Kurumu Genel Sekreteri olan İbrahim Necmi Dilmen esere yazdığı ön sözde şu bilgilere yer vermiştir: *Türk dili haznelerini koynunda taşıyan eski eserlerimizin en değerlilerinden biri olan Divanü Lûgat-it-Türk, Kaşgarlı Mahmud'un yazdığı ve Araplara Türk dilini öğretmek için Türk kelimelerini Arap usullerine göre sıralayıp anlamlarını anlattığı bir eserdir.*⁹

Kaşgarlı Mahmud'un Araplara Türkçe öğretmek için yazdığı Türkçe-Arapça sözlük, ilk Türkçe sözlük ve dil bilgisi olarak bilinen bu eser önce

⁸ Mustafa Sarı, "Türkiye Türkçesinin Söz Varlığında Sözcüklerin Tek Biçimler Hâlinde Yaşamaları", *Türk Dili*, S.: 591, s. 300-301.

⁹ Kaşgarlı Mahmud, *Divanü Lûgat-it Türk*, TDK yay., Ank.-1992, (çev.: Besim Atalay), C.I, s. V.

sekiz kitaba ayrılmış, sonra da her bölüm kelimelerin isim veya fiil oluşlarına göre ayrıca iki kısma ayrılmıştır. Eserde 7500 kadar Türkçe kelime vardır. Kitapta, o çağdaki değişik Türk ağızlarının özelliklerine, söyleyiş biçimlerine misal olarak gösterilen sav (atasözü), sagu (ağıt), koşuk (şiiir), beyit ve deyimler de yer alır. Ön sözünde Kaşgarlı Mahmud'un Türkler üzerine verdiği bilgi ve çizdiği kıymetli bir harita bulunmakta, bu yönleriyle Orta Asya Türk edebiyatının en eski eserlerinden biridir. Kitap, Arapça dil bilgisi kuralları, kelime türetme yolları, kelime yapısı göz önünde tutularak hazırlanmış, harf sırasına göre değil, kelimedeki hece sayısına göre düzenlenmiştir. Eserden; Türk töresine, yaşayışına, ahlâk, savaş ve kahramanlık gibi toplum değer ve olaylarına dair bilgiler de elde edilmektedir.

Kaşgarlı Mahmud eseri meydana getirirken uyguladığı tertip şekli ile ilgili şunları söylemektedir: “*Ben bu kitabı, seci' atalar sözü, şiiir, recez, nesir gibi şeylerle süsleyerek hece harfleri sırasınca tertip ettim. İrdemen onu yerinde bulsun, arayan sırasında arasın diye her kelimeyi yerli yerine koydum. Bu lûgat kitabını baştan sonuna dek sekiz ayırmda topladım... Her kitabı isimler ve fiiller olmak üzere ikiye ayırdım. İsimleri fiillerden önce yazdım.*”¹⁰

Türkçe kelimelere Arapça ve Farsça karşılıklar göstermek için Esat Efendi tarafından bir sözlük hazırlanmıştır. Yaklaşık üç yüz yıl kadar önce bu sözlüğün ismi *Lehçetül Lûgat*'tır. Bu sözlük Doç. Dr. Ahmet Kırkkılıç tarafından hazırlanıp TDK (Ank. 1999) tarafından yayımlanarak bilim âleminin istifadesine sunulmuştur. Kelimelerin karşılıklarını vermek amacıyla hazırlanmış bilimsel nitelikli ve kullanım kolaylığı bulunan *Lehçe-i Osmânî* İst. 1876 (Ahmet Vefik Paşa) ile *Kamusu Türkî*, Türkçe kelimelere önem vermesi, kelime ve kavramları ele alıp tarif etmesi ve bugün bile kullanılıyor olması bakımından önemlidir. Diyebiliriz ki, ondan sonra hazırlanan sözlüklerin örnek aldığı önemli bir çalışmadır. Önemli sözlük çalışmaları arasında sayabileceğimiz bir başka sözlük de Hüseyin Kâzım Kadri'nin Türk diyalektlerini karşılaştırdığı *Büyük Türk Lûgati* (4 cilt İst.1945)'dir.

Ali Şîr Nevaî'nin hazırlamış olduğu *Muhakemetül Lûgateyn* (15. yy.; Türkçe-Farsça), Ahterî Mustafa Efendi'nin hazırladığı Arapça-Türkçe

¹⁰ Kaşgarlı Mahmud, *Divanü Lûgat-it-Türk*, TDK yay., Ank. 1992, (çev.:Besim Atalay), C.I, s. 5-6.

Sözlük *Ahterî-i Kebîr* (16 yy.) çalışmaları da önemli sözlükler arasında sayılmaktadır. Bu eser ile ilgili çalışmalarda bulunan Doç. Dr. Ahmet Kırkkılıç eserin birinci cildini hazırlayarak *Ahterî-i Kebîr* (Cilt I., TDK (Ank. 1999) adıyla yayımlamış, geri kalan kısmı tamamlamak için çalışmalarını sürdürmektedir. Bir başka önemli sözlük çalışması da *Burhân-ı Katı*¹¹dir.

Mustafa Nihat Özön'ün *Türkçe Tabirler Sözlüğü* (Remzi Kitap Evi, İst.1943) bu zincirin bir halkası gibidir. *Lehçe-i Osmânî'yi yazan Ahmet Vefik Paşa ile Kamusu Türkî'yi yazan Şemsettin Sami'nin anılarında adadığı bu yapıtın girişinde dil ve sözlük sorunun ele almıştır Mustafa Özön. Ona göre Türkçe'de sözlük hazırlama ve bunu sürdürme geleneği yoktur. Bu yargıya varışının nedenini şöyle belirtmiştir yapıtının girişinde: "...Bizde, konuşulan dilde bulunan kelimeler her Türkçe konuşan tarafından bilinir sanılarak bunları bir yere toplayıp sözlük yapılmasına aldırış edilmemiştir. Böyle bir kitaba rastlıyorsak bunu da, ya Türkçe'yi yabancılara öğretmek veyahut Türkçe hakkında ileri sürülen bir iddiayı sağlamak yolunda, yani asıl sözlük maksadından gayri niyet ve istekle yapılmış olduğunu görüyoruz.*¹² Mustafa Nihat Özön o yıllarda ihtiyaca cevap verme gayesiyle hazırladığı bir başka sözlük çalışması da *Osmanlıca-Türkçe Sözlük*, İnkılap Kitapevi, İst.1952; Bilgi Yayın Evi, Ank.-1971. Mustafa Nihat Özön'ün diğer sözlük çalışmaları arasında, Resimli Türk Dili Sözlüğü, Arkın Kitap Evi, İst.-1867 (*Resimli Büyük Türk Dili Sözlüğü*, adıyla 1971'de 2. defa basılmıştır.); *Türkçe-Osmanlıca-Fransızca-İngilizce Terimler Kılavuzu*, Remzi Kitap Evi, İst.-1948; *Türkçe Yabancı Kelimeler Sözlüğü*, İnkılap Kitap Evi, İst.-1962; *Edebiyat ve Tenkit Sözlüğü*, İnkılap Kitap Evi, İst.-1954 bir başka sözlük çalışmasıdır M. N. Özön'ün.

İsmi zikretmeden geçemeyeceğimiz bir başka sözlükçümüz Ferit Develioğludur. Onu bizler ilk basımı 1962 yılında yapılan *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* adlı büyük çalışmasından tanıyoruz. (Eser 1993 yılında 11. baskısını yapmıştır.) Bundan başka yayımlanan eserleri yıllara göre şöyledir: *Fransızca-Türkçe Halk Tabirleri Sözlüğü* (1973), *Osmanlıca-Türkçe Küçük Lûgat* (1949), *Osmanlıca-Türkçe Okul ve Ya-*

¹¹ Mütercim Asım Efendi, *Burhân-ı Katı*, hazırlayanlar, Prof. Dr. Mürsel Öztürk, Dr. Derya Örs, TDK yay., Ank. 2000.

¹² Emin Özdemir, *Mustafa Nihat Özön*, TDK yay. Ank. 1982, s.102-103.

zışma Sözlüğü (1964), *En Yeni Okul Sözlüğü* (1972), *Onikibin Kelimelik Okul Sözlüğü* (1972), *Fransızca-Türkçe Deyimler Sözlüğü* (1973), *Osmanlıca-Türkçe Okul Sözlüğü* (1975) ve ilk baskısı 1941 yılında "Türk Argosu" adıyla yapılan *Türk Argo Sözlüğü* (1970-1980-1990).

Bir dönemi yansıtabilecek şekilde hazırlanan sözlükler (Ahmet Caferoğlu, *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Enderun Kit., İst.-1993) bulunduğu gibi belli bir dönemin ürünü olan büyük eserlerin de kendine ait müstakil sözlüğü de bulunabilmektedir. *Kutadgu Bilig*'in 3. cildi bu türdendir. Metnin fişleme, fişleri alfabetik ve gramatikal sıraya koyma, madde başlarını manalandırma şeklinde hazırlanmıştır. Bu eserde kullanılan indeks sırası¹³:

İSİM

A: Yalın teklik hâller,

B: İyelik şekilleri;

FİİL

A: Fiil kök veya gövdesi,

1. Müspet fiil çekimi.

A: Basit kipler,

B: Basit gerundiumlar,

C: Basit partisipler

Ç: Birleşik kipler

D: Birleşik kipler

E: Birleşik partisipler

2. Menfi fiil çekimi

A: Basit menfi gerundiumlar,

B: Basit menfi partisipler,

C: Birleşik menfi kipler

Ç: Birleşik menfi gerundiumlar,

D: Birleşik menfi partisipler

3. Birleşik fiil

4. Hareket isimleri

Bazı eserlerin sonunda da eserde geçen ilgili alanla ilgili kelime ya da terim sözlükleri yer almaktadır. Terimleri çoğunun anlamı kullanıldıkları dönem ve yer aldıkları belgeler göz önünde tutularak ve örnek

¹³ Reşit Rahmeti Arat, *Kutadgu Bilig III*, İndeks, TDK yay. İst. 1979, s. VIII-XII.

cümleler verilerek hazırlanan *Türk Eğitim Tarihi Terimleri Sözlüğü*¹⁴ bu türün en önemli çalışmasıdır. Sözlüğün başında “*Türk eğitim tarihi alanında böyle bir sözlük ilk kez düzenlenmektedir*” şeklinde bir açıklama yer almaktadır.

Bir bilim dalına ait önemli bir çalışma da İskender Pala tarafından *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*¹⁵ dür.

Bu arada Kültür Bakanlığı yayınları arasında çıkan *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü* başkanlığını Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun’un yaptığı bir komisyon tarafından hazırlanmış ve bilim âleminin istifadesine sunulmuştur. İki cilt olan çalışmanın ilk cildi kılavuz kitap, ikinci cildi ise dizin şeklinde hazırlanmıştır. Kılavuz kitapta yer alan sözlük (1-1023) bölümünde Türkiye Türkçesi başta olmak üzere Azerbaycan, Başkurt, Kazak, Kırgız, Özbek, Tatar, Türkmen ve Uygur Türkçesindeki kelimeler sıralanmış, kelimeler arasındaki benzerlik ve müşterekliklere dikkatler çekilmiştir. Ayrıca, kılavuz kitapta sözlük bölümün ardından Azerbaycan, Başkurt, Kazak, Kırgız, Özbek, Tatar, Türkmen ve Uygur Türkçelerinin kısa gramerleri (1025-1122) eklenmiştir.

Tarama Sözlüğü, XIII. yüzyıldan XIX. yüzyıla değin Türkiye Türkçesiyle yazılmış yapıtlardan taranan ve bugün kullanımdan düşmüş ya da anlamı, yapısı değişik olarak kullanılan Türkçe sözleri tanıklarıyla birlikte veren bir çeşit tarihsel sözlüktür. İki dizi hâlinde 12 cilt olan *Tarama Sözlüğü*, 1935’ten 1977’ye değin 42 yıl süren bir çalışmanın ürünüdür¹⁶. *Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü* (A-Z), I-XI TDK yay., Ank.1963-1979; *Derleme Sözlüğü*, TDK yay. Ank.1993.

Günümüzde değişik bilim dallarına ait çok sayıda sözlük bulunmaktadır. Atasözleri, deyim ve terim sözlükleri, belli sanat dalı ya da belli konularla ilgili birçok sözlük bulunmaktadır. Şimdi bu alanlar ile ilgili sözlüklere örnekler vermeye çalışalım.

Dil bilimi ve dil bilgisi alanı ile ilgili sözlükler: Prof. Dr. Vecihe Hatipoğlu, *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, TDK yay. Ank.-1969; Nurettin Koç, *Açıklamalı Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, İnkılâp Kitap Evi, İst.1992; Mehmet-Sema Rifat-Taçlan Bayat-Yurdagül Gürpınar, *Dilbilim ve Göstergebilim Terimleri*, Sözce yay., İst.-1988; Ahmet Topaloğlu, *Dil Bilgisi*

¹⁴ Prof. Dr. Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Kültür Koleji yay. İst.- 1994 (5.baskı), s. 403-422.

¹⁵ Doç. Dr. İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü* genişletilmiş 3. baskı, Akçağ yay. Ank. 1995.

¹⁶ *Yeni Tarama Sözlüğü*, düzenleyen: Cem Dilçin, TDK yay., Ank. 1983.

Terimleri Sözlüğü, Ötüken Neşriyat, İst.1989, Berke Varar ve diğerleri *Başlıca Dilbilim Terimleri*, İst. 1978; Berke Varar, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, ABC Kitap Evi İst.-1988; Berke Varar, *Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, TDK yay. Ank.1980; Yaşar Yörük, *Türkçe-Kompozisyon ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, Eğitim yay. Ank. 1979; Yusuf Çotuksöken, *Dil ve Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Cem yay. İst. 1992; Ahmet Kocaman, *Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Hitit yay. 1990; Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, TDK yay, Ank. 1992; Mehmet Hengirmen, *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Engin Yayın Evi Ank.1999...

L. Sami Akalın, *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Varlık yay. İst. 1966; *Edebiyat ve Söz Sanatları Terimleri Sözlüğü*, TDK yay. Ank. 1948; Seyit Kemal Karaalioğlu, *Türkçe ve Edebiyat Sözlüğü*, İst. 1967; Seyit Kemal Karaalioğlu, *Resimli Türk Edebiyatçıları Sözlüğü*, İst.1974; Emin Özdemir, *Örnekle-Açıklamalı Edebiyat Bilgileri Sözlüğü*, Remzi Kitap Evi, İst. 1990; Tahir Nejat Gencan-Haydar Edizkun-Baha Dürder-E. Naci Gökşen, *Yazın Terimleri Sözlüğü*, TDK yay. Ank.1974...

Metin And-Haldun Taner-Özdemir Nutku, *Tiyatro Terimleri Sözlüğü*, TDK yay. Ank.-1966; Aziz Çalışlar, *Gerçekçi Tiyatro Sözlüğü*, May yay. İst. 1980...

Kelimeleri anlam özelliklerine göre ele alan sözlük çalışmaları: Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I-II*, Ank. 1971; Şemsettin Şimşek, *Mecaz ve Argo Lügatçesi*, İst.-1958; Şaban Sezgin, *Deyimler ve Kelime Grupları Sözlüğü*, İst.-1968; Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İst., 1946-1956; Emin Özdemir, *Açıklamalı-Örnekle Deyimler Sözlüğü*, İst. 1981; Yıldız Moran, *Eşanlamlı Sözcükler ve Karşıt Anlamlı Sözlüğü*, İst. 1992; Emine-Yavuz Kandemir, *Altın Eşanlamlı ve Karşıt Anlamlı Kelimeler Sözlüğü*, İst. 1989; Dr. Ahmet Doğan, *Açıklamaları ve Örnekleriyle Deyimler Sözlüğü*, Ank. 1992; Yusuf Ziya Bahadanlı, *Türkçe Deyimler Sözlüğü ve Kaynakları*, İst. 1975; Hulki Aktunç, *Türkçemizin Büyük Argo Sözlüğü*, İst.-1990; Dr. Mehmet Ali Ağakay, *Türkçede Mecazlar Sözlüğü*, Ank. 1949; Dr. Mehmet Ali Ağakay, *Türkçede Yakın Anlamlı Kelimeler Sözlüğü*, Ank. 1956; *Türkçede Eş ve Karşıt Anlamlılar Sözlüğü*, Ank. 1983; Ş. Recaci Cin, *Kavramlar Dizini*, Ank. 1971; Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun yönetimindeki komisyonun hazırladığı Yabancı Kelimelere

Karşılıklar, Ank.1995; Batı Kaynaklı Sözcüklere Karşılık Bulma Denemesi, TDK yay. Ank.1972...

Bunlardan başka farklı amaç ve değişik sahalara ait çok çeşitli sözlüklerden bahsetmek mümkündür. Örneğin:

Resimli Ansiklopedik Büyük Sözlük, Ansiklopedik yayıncılık, (10 cilt) İst.-1982;

Şükran Kurdakul, *Şair ve Yazarlar Sözlüğü*, İst. 1971;

Hasan Eren-Hamza Zülfikar, *Anayasa Sözlüğü*, TDK yay. Ank.1985;

Adviye Aysan-Selma Tuncay-İsmet Gönülal, *Kısa Adlar ve Kısaltmalar Sözlüğü*, Doruk yay. Ank. 1992; Ahmet Köklügiller, *Yazım, Noktalama ve Kısaltmalar Sözlüğü*, Milliyet yay., İst. 1983; Pir Mete, *Kısaltmalar Sözlüğü*, Ank. 1980...

Prof. Dr. Sami Akalın-Asuman Yılğör-Nezihe Seyhan, *Ayakkabıcılık Terimleri Sözlüğü*, Boğaziçi Üniv. Yay. İst.1993; Reşat Ekrem Koçu, *Türk Giyim, Kuşam ve Süsleme Sözlüğü*...

Neşe Ecemen- *Bir Sözlük Denemesi-1960'tan Günümüze Türkçe*, Yapı Kredi yay., İst. 1988; Ali Püsküllüoğlu, *Yabancı Sözcükler Sözlüğü*, Arkadaş yay. Ank. 2001...

A. Ferhan Oğuzkan, *Eğitim Terimleri Sözlüğü*, TDK yay. Ank.1974;

A. Tokatlı, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, Bilgi Yayın Evi, Ank. 1973... bunlar arasında sayılabilir.

Etimolojik sözlükler: Türk dili ile ilgili etimolojik sözlüklere bakıldığında yakın geçmişte yayın hayatına giren, *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, İst. 1988 (İsmet Zeki Eyüboğlu); *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Ank. 1999 (Hasan Eren); *Doğu Anadolu Osmanlıcası-Etimolojik Sözlük Denemesi*, Ank. 1986 (Tuncer Gülensoy); *Kürtçenin Etimolojik Sözlüğü*, Ank. 1994 (Tuncer Gülensoy) gibi sözlüklerin dışında yabancı Türkologlar tarafından hazırlanan sözlükler önemlidir. Avrupalı Türkologlar tarafından hazırlanan sözlüklerin en önemlileri Martti Räsänen ile Sir Gerard Clauson tarafında hazırlananlardır.

Martti Räsänen'in sözlüğü Almanca hazırlanmış ve *Versuch Eines Etymologischen Wörterbuchs der Turksprachen* (Türk lehçelerinin etimolojik sözlük denemesi) adıyla 1969'da Helsinki'de yayımlanmıştır.

Sir Gerard Clauson'un sözlüğü ise İngilizce olup *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish* adıyla 1972'de İngiltere'de (Oxford) yayımlanmıştır. Clauson önceleri bütün Türk lehçelerini

içine alacak bir sözlük meydana getirme düşüncesi ile hareket etmiş, altı yıl çalıştıktan sonra 60'a varan yaşıyla bunu yapamayacağını anlayarak Türk dilinin sadece 1200 yılından önceki dönemin tarihî ve etimolojik sözlüğünü hazırlamaya çalışmıştır. Kendisine mahsus bir tertip çalışması olan sözlükte 12. yüzyıl sonuna kadar Türkçe yazılmış metin ve vesikalarda geçen kelimeler ele alınmış ve mümkün olduğu kadar etimolojik açıklamaları yapılmıştır. Bilinen bir tarz olan alfabetik sıralama yerine, yarı köken ve hece sayısına; yarı alfabe sistemine dayanan bir sözlük olmak üzere 1. cilt doğrudan doğruya alfabetik, 2. cilt yapı bakımından kelimelerin genel bir indeksi yapılmıştır. Bilinen bir tarz olan alfabetik sıralama yerine, yarı köken ve hece sayısına; yarı alfabe sistemine dayanan bir sözlük olmak üzere 1. cilt doğrudan doğruya alfabetik, 2. cilt yapı bakımından kelimelerin genel bir indeksi yapılmıştır. Bu alanda büyük bir boşluğu dolduran eser Türkolojinin temel müracaat kitaplarından biri olmuştur. Bunlardan başka Armin Vambery (Türk diyalektlerinin ilk etimolojik sözlüğü), Radloff'un (etimolojik sözlüğü-3 cilt) ve Sevortyan'ın (etimolojik sözlüğü, Moskova-1994) sözlük çalışmalarını da unutmamak gerekir. Sevortyan 1966'da Ankara'da toplanan Uluslar Arası Dil Kurultayında bir sözlük denemesi olarak sunmuştur. Anadolu ve Balkanlarda derlediği sözcüklere yer vermektedir. Sözcükler ünlü ile başlayanlar, ünsüz ile başlayanlar şeklinde sıralanmıştır.

Okul Sözlükleri

Sözlükçülük ince ve uzun bir yol; yorucu bir emek ve sabır ister. En kusursuzunu yapmayı dilerseniz; ancak aradan geçen birkaç yılın getirdiği yeni kavramlar sözlüğünüzü eskitiverir. Bunlar sözlükçülüğün kaderidir. Ne var ki, iyi niyetli çalışma, elbette eksiklikleri giderecek, yeni bas-kılarla sözlüğümüz gelişecek ve zenginleşecektir... *Okul Sözlüğü* son dönem eğitim sistemimizin terimlerini de içine alacak biçimde hazırlanmıştır.¹⁷

Türk Dil Kurumunun en öncelikli amacı "*Türk dilinin öz güzelliğini ve zenginliğini meydana çıkarmak, onu yeryüzü dilleri arasında değerine yaraşır yüksekliğe erdirmek*" şeklinde kendini göstermektedir. Türk Dil Kurumu bu ilke doğrultusunda çalışmalarda bulunmak gayesiyle Sözlük Bilim ve Uygulama Kolu bir okul sözlüğü oluşturma düşüncesini benim-

¹⁷ Prof. Dr. İsmail Parlatur, "Sunuş" *Okul Sözlüğü*, TDK yay., Ank. 1994, s. VI.

semiştir. Bu amaçla “Okul Sözlüğü Çalışma Grubu” oluşturulmuştur. Bu grup *Okul Sözlüğü* kavramını *temel ilk öğretimden orta öğretimin (lise ve dengi okullar dahil) son sınıfına kadar süren eğitim düzeyini kapsamlı*¹⁸ şeklinde görüş bildirip bir çerçeve çizmiş ve bu alanda ihtiyacı karşılayacak sözlüklerin hazırlanmasına başlanmıştır. Bugün bu amaçla hazırlanan *Okul Sözlüğü* okullarımızda kullanılan sözlükler arasında en kapsamlısı ve en yaygın kullanımı olan sözlüktür. Bundan başka *Türkçe Sözlük* (TDK yay., 2 cilt, -yeni baskı-Ank. 1998) ve *Örnekleriyle Türkçe Sözlük* (MEB yay., Ank. 1995) başvuru önemli sözlüklerdendir. TDK tarafından 1988’de basılan *Türkçe Sözlük*, esas alınarak farklı bir yaklaşım ve yöntemle Prof. Dr. Efrasiyap Gemalmaz tarafından ters dizim sözlüğü hazırlanmıştır.¹⁹ Prof. Dr. Efrasiyap Gemalmaz ters dizim sözlüğünün yararlarını ve bunu hazırlamalarındaki temel amacı eserin ön sözünde şu şekilde açıklamaktadır: “**Ters sıralanmış bir sözlük**, bize, *uyak* arama dışında, yukarıda da belirttiğimiz gibi, kelime sonlarında hangi harflerin, dolayısıyla seslerin bulunduğu ve kelimelere ekler getirildiğinde, kelime sonlarında ve ek başlarında hangi harflerin, dolayısıyla seslerin değiştiği, hangi eklerin, ne türlü kelimeler türettiği konularında bilgimizi denetlememizi; dilimizin, eklemeyle ilgili kurallarını daha incelikli belirlememizi; varsa kural dışı örneklerin, hemen eksiksiz bir listesini oluşturmamızı sağladığı gibi, söz dizimi konusunda da, **düz sıralanmış sözlükte** tamlayanlarına göre verilmiş birleşik yapılara, tamlananlarına göre de ulaşmamızı sağlar. Neden, “at, yağız”; “kedi, kara”; “gömlek, siyah” olur? Bütün bu değişimleri yeterince eksiksiz görebilmek için “**düz sıralanmış bir sözlük**”e gerek duyulduğu kadar, özellikle sondan eklemeli bir dil olan Türkçenin, **kök, köken, gövde, taban** ve **ek** arası ilişkilerini görmek için de “**ters sıralanmış bir sözlük**”e gerek duyulmaktadır”.

Küçük olması ve pratik bir kullanım sunması dolayısı ile birçok yayının evi tarafından hazırlanmış çok sayıda sözlük öğrenciler tarafından kullanılmaktadır. İşte kendi öğrencilerimin kullandıkları sözlüklerden birkaçı: *Altın Türkçe Sözlük*, Altın Kitaplar yayın evi; Ruşen Alaylıoğlu-Sibel Torunoğlu, *Örnekle-Açıklamalı İlköğretim Türkçe Sözlük* (II. Kademe) Koza yay., Ank. 1997; *İlköğretim için Türkçe Sözlük*, Yuva yay.,

¹⁸ *Okul Sözlüğü*, TDK yay., Ank. 1994, 864 s.

¹⁹ Prof. Dr. Efrasiyap Gemalmaz, *Türkçe Sözlük'ün Ters Dizimi* (Türkçe Sözcük Öğelerinin Sondan Başa Dizimi) Atatürk Üniv. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü yayın nu: 9, Erzurum 1998.

İst, Mevlüt Kaplan, *Türkçe Sözlük*, Özgür eğitim yay. İst. 1993; Mustafa Nihat Özön, *İlköğretim Okulları İçin Çağdaş Türkçe Sözlük*, İnkılap Kit. İst. 1999; Ferhan Oğuzkan-Sibel Torunoğlu *Yeni Türkçe Sözlük*, Bilim ve Kültür yay., Ank., 1999; Nihat Özön, *Yeni Okul Sözlüğü*, 3. baskı Arkın Kitap Evi, İst. 2000...

İlköğretim Okullarındaki Sözlüklerinin Genel Özellikleri

Bu ilköğretim sözlüklerine bakıldığında hepsinin alfabetik sıra göz önüne alınarak tertip edildiği görülmektedir. Sözcüğün anlamından başka, türleri, yabancı dilden geçme ise hangi dilden geçme ise hangi dilden geldiği belirtilmiştir.

Her sözlüğün başında ön söz ya da sunuş, kısaltmalar, yazım kuralları, noktalama işaretleri bulunmaktadır. Fakat “Kullanımla İlgili Açıklamalar” a Serhat yayınları tarafından hazırlanan sözlükler dışındaki diğer sözlüklerde rastlayamadık. Salan yayınları tarafından hazırlanan sözlüğün girişinde “Kısaltmaların Anlamları” ve “Sözlük işaretlerinin anlamları” başlıkları altında ilköğretim öğrencilerinin anlamalarını kolaylaştırmak için detaylı açıklamalar verilmiştir. Bazı sözlükler çekici kılınmak için kelimeleri kırmızı renkte yazmışlar; *Altın Türkçe Sözlük* (Altın Kitaplar yayınevi) ise sıralamada harf değişikliği olan sayfada harf başlarını yeşil renkli ve büyükçe yazarak farklı bir görünüm kazandırmıştır. Sözlüklerde yaprakların iki tarafı iki sütuna ayrılmış birinci sütundaki ilk kelime sol üst köşeye, ikinci sütundaki son kelime de sağ üst köşeye yerleştirilmiştir. Böylelikle öğrencilerin sözcük arayıp bulmalarında kolaylık olması sağlanmaya çalışılmıştır. Ferhan Oğuzkan-Sibel Torunoğlu tarafından hazırlanan *Yeni Türkçe Sözlük* (Bilim ve Kültür yay.) diğer sözlüklerden ayrı bir yaklaşımla günlük yazışma ve konuşmada geçen birçok kelime ve deyimleri içermektedir. Ayrıca, birçok kelimenin kullanımını açıklamak için örnekler verilmiştir. Bazı sözlükler sözcük türleri hakkında açıklayıcı bilgiler vermekle yetmişler; bazıları da (Mevlüt Kaplan, *Türkçe Sözlük*, Özgür Eğitim Yay.) “Türkçemizle ilgili öz bilgiler” başlığı altında ses bilgisi, anlam ve yapı bakımından kelime, terim, ikileme, büyük harflerin kullanıldığı yerler, noktalama işaretleri... gibi konularda açıklayıcı bilgiler verilmiştir. Nihat Özön *Yeni Okul Sözlüğü* (3. baskı -Arkın Kitap Evi, İst., 2000) nde ise ek-fiil, “ile”, “-ki”, “mi”, “de”nin yazımı, “Çok Sözcüklü Ögelerin Yazımı” (İkilemeler, birleşik sözcükler, deyimler, pekiştirmeler, terimler...) ve Özel Adların Yazımı

başlıklarını altında geniş açıklamalara yer vermiştir. Bu sözlüğün en dikkate değer kısmı ise “Sözlüğün Kullanımı İle İlgili Açıklamalar” bölümünde yer almaktadır.

İlköğretim okullarına sözlükler hazırlanırken belli amaçları gerçekleştirmek için bazı kriterler göz önünde tutularak hareket edilmektedir. Bu amaçların iyi tespit edilmesi ve tutarlı yöntemlerle hareket sonucu daha iç açıcı kılar. İlköğretim okullarına yönelik hazırlanan sözlüklerin büyük bir çoğunluğunun şu amaçlarla hazırlandığına şahit olduk:

*Öğrencilerin ve Türk halkının Türkçeyi daha iyi öğrenmesi, günlük hayatında doğru kullanmasına katkıda bulunmak.

*Özellikle ilköğretimin ilk yıllarında öğrencilerin sözlük kullanmayı öğrenerek bir iş başarmış olmanın sevincini yaşamalarını sağlamak; daha başka işler başarabileceği öz güvenini oluşturmak.

*Sözlük kullanma yeteneğinin bilgi kazanmaya etkisini sezdirerek öğrencileri yardımcı ders kitaplarını kullanmaya alıştırmak ve özendirerek; yardımcı kaynakların yararına inandırmak.

*Türkçenin öğrenilmesinde karşılaşılan zorlukların kolayca aşılmasını sağlamak; doğru öğrenme ve öğrenilenlerin yerinde kullanımı sağlamak.

*Sözlüklerin baş kısmına temel ve pratik bilgilerin konulmasıyla her Türk ferdinin dilimizle ilgili önemli bilgi ve kuralları öğrenmesini sağlamak.

*Kelimelerin kullanımını bir yapı içinde göstermek için verilen örnekler vasıtasıyla öğrencinin ve halkın şiir, hikâye, roman... gibi türlerle, Türk dilinin inceliğini ve etkileyici güzelliğini tanımalarını sağlamak.

*Bilmediği bir şeyi nereden ve nasıl öğreneceğini (kaynak eser kullanımını) öğrenen öğrencinin problem çözme yeteneği de gelişir. Karşılaştıkları problemleri çözebilecek anlayışa eriştirmek.

İlköğretim Sözlükleri İle İlgili Birkaç Öneri

**Resimli Ansiklopedik Büyük Sözlük* (Ansiklopedik yayıncılık, 10 cilt, İst.-1982) ile Mustafa Nihat Özön’ün *Resimli Türk Dili Sözlüğü* dışında Türk dili ile ilgili resimli bir sözlük görülmemektedir. İlköğretim öğrencilerinin algılama ve psikolojik özellikleri de dikkate alınarak ilköğretim öğrencilerine yönelik resimli *Türkçe Sözlük* hazırlanmalıdır.

*Sözlükler hazırlanırken istatistikî bilgilerden hareket edilmelidir. Örneğin birinci sınıf sözlüğü hazırlanırken “Bu sınıf öğrencisinin bilmesi

gereken kelimeler neler olmalıdır?” sorusuna cevap aranarak işe başlanmalıdır.

*Birinci sınıfta öğrencilere verilecek fişlerle sözlükte yer alacak olan kelimelerin birbiriyle örtüşmesi gerekir. Özellikle ikinci dönem okumaya geçmiş ve bunun hazzını duyan öğrenciler zaman zaman anlayamadıkları kelimeleri öğretmenlerinin yardımıyla seviyelerine göre hazırlanmış sözlüklerden bulup öğrenirler. Bu iki açıdan önem taşır. Birincisi, okumayı öğrenen öğrenci daha işin başında sözlük kullanmayı da öğrenerek -öz güveni bir kat daha artıracak, diğer yandan da sözlük kullanmayı kalıcı davranış haline getirebilecektir. Bu şekilde hareket eden öğretmenler de bir kez balık ikrâm etme yerine balık tutmayı öğretmiş olmanın huzurunu duyacaklardır.

*İlköğretimin her sınıfı için sözlükler hazırlanırken, o sınıf seviyesi için okutulacak kitaplardan okullarda okutulması için Talim ve Terbiye Kurulunca izin verilen kitaplar taranmalı, ondan sonra sözlüğün söz varlığı oluşturulmalıdır. Yani ders kitaplarındaki sözcüklerin ait olduğu sınıfın sözlüğünde yer alması sağlanmalıdır.

*Yapılacak istatistikî araştırmalarla okul sözlükleri eğitim sistemimizin terimlerini de içine alacak biçimde hazırlanmalıdır.

*Sözlükler öğrencinin ilgisini çekecek yapı ve kalitede olmalıdır. Kaliteli bir iç düzen ve basım güzelliğine sahip olmalıdır. (Bazı ilköğretim sözlüklerinin kelimeleri farklı bir renkte -genellikle kırmızı- basmış olduklarını sevinerek gözlüyoruz.)

*Sözcüklerin yanına kökenleri kısaltılarak yazılmalı, özellikle Arapça ve Farsça kelimelerin okunuşlarını göstermek için gerekli işaret (inceleme, uzatma) konulmalı veya açıklama yapılmalıdır.

*Özellikle imlâsında tereddüde düşülebilecek kelimelerle ayrı ve bitişik yazılan kelimelerin öğrenci tarafından herhangi bir ikileme düşülmeden kavranılabilmesi için *İmlâ Kılavuzu* ile sözlükler eş güdüm içerisinde hazırlanmalıdır.

*Sözlükte yer alan kelimelerin anlamları verildikten sonra değerli şair ve yazarların şiir, hikâye, roman türlerindeki eserlerinden kelimeyi içeren örnek cümle seçilip verilirse, kelimelerin anlamları, o yapı içerisinde kolay kavratılır ve öğrenilenler kalıcı olur. Böylece öğrenciler kelimelerin anlamlarını öğrenirken yapı içerisinde kullanımı hakkında da fikir sahibi olurlar.

*Öğrencilerin okul sözlüklerinden daha iyi yararlanabilmeleri için sözlüklere “Kullanımla İlgili Açıklamalar” (yazımla, okunuşla ve vurgu ile ilgili açıklamalar) başlığı altında açıklayıcı bilgiler verilmeli; öğretmenler de bu bölümün öğrenciler tarafından okunmasını sağlamalıdır.

*Türkçe öğretiminin istenilen ölçülerde gerçekleştirilmesinde sözlük kullanımının önemi kavranmalı; öğretmen ve öğrenciler her Türkçe dersinde yanlarında okul sözlüğü bulundurmalıdırlar. Sınıfta anlamı sözün gelişinden çıkarılmayan bir kelimenin hemen sözlükten bulunup okunması ve kavratılması Türkçe öğretimi uygulamalarının önemli bir parçasıdır.

*Bazı sözlüklerde sözcüklerin anlamlarının maddeler hâlinde sıralanmasından başka, türleri, yabancı dilden geçme ise hangi dilden geldiği ayrıç işareti ile belirtilebilir, yabancı dil kökeninden olduğunu belli etmek için sözcüğün ilk harfinin üstüne derece işareti konabilir. Uzun okunması gereken hece (-) işareti ile belirtilebilir. Bunun yanında eş anlamlı olduğu diğer sözcükler de verilirse öğretim açısından daha çok fayda sağlar. Nitekim “*ilk ve orta öğretim, öğrencilerin sözcük dağarcığının oluşup, genişleyip, zenginleşmesindeki ilk aşamadır. Sözlükler bakımından buna yardımcı olmanın yolu da, sözlükte yer alan sözcüklerin anlamdaşlarını, karşıt anlamlılarını da vermektir.*”²⁰

*Kelimelerin mecaz anlamı da bilinen anlamından sonra “mec.” şeklinde belirtilmelidir. Terimlerin hangi alana ait oldukları ayrıç içinde kısaltmalar ile belirtilmelidir.

*Kelimelerin gerçek ve mecaz anlamları yanında aynı madde içinde oluşturduğu birleşik kelime, terim ya da kavramlar ile birleşik fiiller özel kullanımlara yer verilmelidir. Bu bir ölçüde kelime ailelerini oluşturur. Bu şekilde hazırlanan sözlükler ileriye doğru giderek öğretici olur, bu özellik öğrencinin sahip olduğu bütünlük fikri ve toptan algılama özelliği ile de örtüşür. Madde başı olan sözcüğün anlamlarından deyimlere geçildiğini göstermek için satır başına uzun çizgi (--) konulmalıdır.

*Dil bilgisi açısından sözcüğün türü is./a. (isim, ad); s. (sıfat); zf (zarf)... kısaltmalarıyla gösterilmesinin yanında fiillerin de fiil kökü yazılıp sonuna bir çizgi (git -- gibi) konarak belirtilmesi gerekir. Nitekim sözlüklerde “gidiyorum”, “giderim”, “gittim”... şekilleri yer almaz. Öğ-

²⁰ Nijat Özön, *Yeni Okul Sözlüğü*, (3. baskı), Arkin Kitap Evi, İst. 2000, s.1.

renciler kelime köküne bakarak bu kelimenin anlamını öğrenebilirler. Sözlüklerin bir başka özelliği de yönlendirici nitelikte olmalıdır. İlköğretim öğrencisi “gidiyorum”, “giderim”, kelimelerinin kökünü doğal olarak “gid—“ olarak görecektir. Sözlüğe baktığında gid—: bkz.: git—şeklinde bir yönlendirme ile öğrencinin sözlük içerisinde dolaşması sağlanmalıdır. Böylelikle hem sözlük kullanma alışkanlığının yaygınlaşması sağlanacak, hem de öğrenciler Türkçenin ses özelliklerini sezme imkânına sahip olacaktır.

*Sözlüklerin başlarında Türk alfabesinin harflerinin (büyük-küçük) verilmesinin yanında (2482 sayılı *Tebliğler Dergisi*’nde yer alan son şekliyle) el yazı harflerini de yer alması yararlı olabilir.

Dil bir canlı varlıktır. Nasıl bir insan kendini kısımadan ihtiyacını giderileceği ölçüde dünyanın şartlarını yaşayabiliyor ve rahat ediyorsa dil de öyledir. O, doğal bir ortamda değişme ve gelişmesini sürdürmelidir. Sözlükler de bu değişme ve gelişme sonucunda dilde yaşama şansı bulan sözcükleri içeren yapıtlar olarak oluşturulmalı ve kullanıma sunulmalıdır. Halkımız tarafında benimsenmeyen ve kullanılmayan sözcüklerin ısrarla sözlüklere konulması ve yaygın bir kullanımla artık Türkçeleşmiş sözcüklerin sırf yabancı kökenli olduklarından dolayı sözcüklerden çıkarılması yanlıştır. Dıştan zorlama, dilin ahengini ve işleyişini bozar. Onu zorlamamak lâzımdır. Tıpkı bir akarsu gibi o, kendine bir yol bulup yönünü belirler. Yeter ki sahip olunan zenginliğinden bir şey kaybetmesin, söz varlığında kayıplar yaşamasın...

“Biz daima hakikat arayan ve onu buldukça ve bulduğumuza kani oldukça ifadeye cüret gösteren adamlar olmalıyız.”

ATATÜRK